

УДК 349.6:551.462.32

Яна Салміна,аспірантка кафедри екологічного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ*

У статті досліджено правовий статус суб'єктів як одного з елементів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу.

Ключові слова: суб'єкти правовідносин, правовий статус, використання природних ресурсів континентального шельфу.

В Україні останнім часом особливої активності набули розвідка континентального шельфу України та розробка його природних ресурсів. Незважаючи на це, питання виокремлення кола суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу та їх правового статусу залишається недослідженим в юридичній науці, а розпорошеність норм законодавства та їх загальний характер не дають чіткого уявлення про коло суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, їх правовий статус, що обумовлює актуальність теми статті.

На сьогодні у вітчизняній юридичній науці відсутні дослідження щодо визначення кола суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу та їх правового статусу. Водночас наявні ґрунтовні дослідження провідних вчених, які присвячені дослідженню кола та правового статусу суб'єктів інших видів правовідносин за різними галузями права: С. Н. Братуся, К. В. Гончарової, О. Ю. Макаренко, О. С. Семенець, О. О. Семчик, Б. Сташкова, О. А. Музики-Стефанчук, Ю. С. Шемшученка та ін. Теоретичним підґрунтям дослідження правового статусу суб'єктів правовідносин є наукові здобутки таких вітчизня-

них та зарубіжних науковців: С. С. Алексєєв, В. В. Копейчиков, А. В. Міцкевич, А. А. Письменницький, О. Ф. Скакун, Р. О. Халфіна та ін.

Завданням статті є визначення кола суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу та дослідження їх правового статусу.

Перш ніж визначати коло суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, на нашу думку, доцільно зупинитися на понятті загальноправової категорії «суб'єкт правовідносин».

У науковій юридичній літературі висловлені різні точки зору щодо визначення поняття «суб'єкт правовідносин». Більшість дослідників у галузі загальної теорії права схиляється до думки, що поняття «суб'єкт правовідносин» є тотожним поняттю «реальний учасник правовідносин». Відповідно А. А. Письменницький, Д. В. Слинько і А. С. Спаський під суб'єктом правовідносин розуміють фізичну та юридичну особу, яка наділена правосуб'єктністю і виступає стороною в регульованих правом суспільних відносинах [1]. На думку О. Ф. Скакуна, суб'єкти правовідносин — це індивідуальні або колективні суб'єкти, які на підставі правових норм використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідноси-

* Рекомендовано до друку кафедрою екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

нах, тобто реалізують суб'єктивні права і юридичні обов'язки, повноваження і несуть юридичну відповідальність [2].

Водночас у правничій літературі вживається також поняття «суб'єкт права», яке часто ототожнюється з поняттям «суб'єкт правовідносин». Проте вчені обстоюють думку, що вказані поняття відмінні одне від одного. Суб'єкт права, на думку С. С. Алексєєва, — це особа, яка володіє правосуб'єктністю [3], тобто має можливість та здатність брати участь у правовідносинах. Р. Й. Халфіна також вважає, що доречніше використовувати поняття «учасник правовідносин», а не «суб'єкт правовідносин», оскільки останнє дещо подібне за своїм найменуванням до поняття «суб'єкт права» [4]. На нашу думку, поняття «суб'єкт правовідносин» також є тотожним поняттю «учасник правовідносин».

Відповідно вважаємо, що під суб'єктами правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу слід розуміти учасників відповідних правовідносин, що своїми діями реалізують належну їм правосуб'єктність, тобто передбачені нормативно-правовими актами компетенцію, повноваження, права і обов'язки у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу.

У законодавстві і юридичній літературі по-різному називають суб'єктів різних видів екологічних правовідносин у сфері використання природних ресурсів. Найпоширенішим є підхід, коли суб'єктів одних правовідносин називають «користувачі природних ресурсів», а інших — «суб'єкти права користування природними об'єктами». Наприклад, ст.13 Кодексу про надра України визначає користувачів надр і відносить до них: підприємства, установи, організації, громадян України, а також іноземні юридичні особи та громадян. На противагу, у літературі, присвяченій правовим проблемам охорони тваринного світу та його використання, переважає тенденція щодо характеристики тільки суб'єктів права користування тваринним світом [5]. На нашу думку, поняття «суб'єкти права користування природними об'єктами» є більш широким за своїм змістом, оскільки включає в себе всіх суб'єктів, які ма-

ють право користуватися та здійснюють безпосередню експлуатацію природних об'єктів і ресурсів, та відповідно несуть встановлені чинним законодавством обов'язки. Під користувачами природних ресурсів потрібно розуміти лише тих суб'єктів, які здійснюють безпосередню експлуатацію юридично відокремлених природних ресурсів та об'єктів з метою задоволення власних потреб та несуть у зв'язку з цим юридичні обов'язки щодо раціонального їх використання та збереження.

Класифікація суб'єктів правовідносин прийнято проводити за різними ознаками. Традиційно *суб'єктів правовідносин поділяють на наступні групи: індивідуальні; колективні; суспільно-територіальні утворення* [6]. До суспільно-територіальних утворень належать держава Україна, АРК та адміністративно-територіальні одиниці. Колективними суб'єктами є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, юридичні особи, а індивідуальними — виступають громадяни (фізичні особи). Окремі науковці, замість суспільно-територіальних утворень, серед суб'єктів правовідносин виділяють соціальні спільності, до яких також відносять: народ (націю), населення адміністративно-територіальної одиниці [7]. Деякі науковці серед суб'єктів правовідносин виділяють лише індивідуальні (фізичні особи) та колективні (об'єднання осіб: державні та недержавні організації, колективи підприємств, ін.) [8]. Розглянемо, чи може за запропонованою вище класифікацією бути здійснено виокремлення суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу?

Згідно з ч. 1 ст. 2 Конвенції ООН про континентальний шельф 1958 р. та ч. 1 ст. 77 Конвенції ООН з морського права 1982 р. прибережна держава здійснює над континентальним шельфом суверенні права в цілях розвідки і розробки його природних ресурсів, у зв'язку з чим видається можливим говорити про прибережну державу як суб'єкта правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу.

Відразу зауважимо, що питання визнання держави як учасника правовідносин було предметом досліджень багатьох

науковців-правників, проте залишилося невирішеним і до сьогодні. Одні науковці схиляються до тієї точки зору, що держава може безпосередньо виступати учасником правовідносин, інші вказують на те, що держава діє виключно через органи державної влади. Так, С. М. Братусь зазначає, що будь-яка держава немислима поза діяльністю державного апарата, що представляє собою систему органів. А. В. Міцкевич обстоює думку, що поряд із державою учасниками правовідносин виступають також державні органи [9].

На наше переконання, враховуючи те, що континентальний шельф є природним продовженням сухопутної території прибережної держави, а також те, що їй належать суверенні права щодо розвідки та розробки його природних ресурсів, прибережна держава може виступати суб'єктом правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, проте виключно на міжнародному рівні. Адже за межами і всередині країни держава, як організація всього суспільства, є важливим учасником міжнародних відносин, що виявляються в її праві укладати договори на основі норм публічного міжнародного права. При цьому міжнародний договір може мати різні найменування: конвенція (як і в нашому випадку — Конвенції ООН про континентальний шельф та з морського права), угода, протокол. На внутрішньодержавному рівні від імені прибережної держави виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні юридичні особи, які представляють інтереси держави у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу.

У той самий час, закріплення права на використання природних ресурсів континентального шельфу лише за прибережними державами поставило б у нерівноправне становище держави, які не мають виходу до моря. У зв'язку з чим зацікавлені (іноземні) держави також мають право на використання природних ресурсів континентального шельфу, проте лише з дозволу держави, яка володіє суверенними правами на континентальний шельф.

Вищезазначене дає можливість здій-

снення поділу суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу за межами реалізації ними своєї правосуб'єктності щодо використання природних ресурсів континентального шельфу, а саме на:

1) суб'єкти правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу міжнародного масштабу;

2) суб'єкти правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу внутрішньодержавного масштабу.

До першої групи суб'єктів належать прибережні держави та зацікавлені (іноземні) держави, а до другої — органи державної влади, органи місцевого самоврядування, юридичні особи, які виступають від імені прибережної держави чи зацікавленої (іноземної) держави.

Стаття 13 Конституції України визначає, що Український народ є суб'єктом права власності на природні ресурси континентального шельфу, що дає підстави говорити про народ України як про суб'єкт правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу. Проте зазначене вище положення щодо виокремлення відносин власності Українського народу на природні ресурси морської мілини України не знаходить підтримки серед представників доктрини екологічного права. По-перше, науковці-правники вважають, що конституційна норма про власність Українського народу на такий об'єкт екологічного права, як континентальний шельф, не поширюється, оскільки згідно з загальновизнаними нормами міжнародного права Україні належать лише суверенні права щодо розвідки, розробки і збереження природних ресурсів [10]. По-друге, народ України як носій суверенітету здійснює владу через відповідні органи, які становлять державний апарат управління та діють від імені держави і в інтересах усього суспільства. Тому вважаємо, що народ України не є суб'єктом правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу.

Постановою КМУ від 30.05.2011 р. № 615 «Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користу-

вання надрами» визначено порядок отримання дозволів на геологічне вивчення нафтогазоносних родовищ надр та на видобування нафти і газу у межах континентального шельфу, а також передбачено, що користувачами таких надр можуть бути особи, визначені ст. 13 Кодексу України про надра, яка називає серед користувачів надр — громадян України та іноземних громадян. Стаття 16 зазначеного Кодексу наголошує, що дозволи на користування надрами надаються громадянам, які мають відповідну кваліфікацію, матеріально-технічні та економічні можливості для такого користування. Однак, на нашу думку, у фізичних осіб (мається на увазі — суб'єктів підприємницької діяльності) об'єктивно відсутні достатні кваліфікація, матеріально-технічні та економічні умови для геологічного вивчення нафтогазоносних родовищ надр та видобування нафти і газу у межах континентального шельфу.

Проведений аналіз юридичної природи держави та народу України, фізичних осіб з позиції визнання їх суб'єктами правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу дозволяє класифікувати останніх лише на:

1) *колективні суб'єкти* (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, юридичні особи);

2) *суспільно-територіальні утворення* (прибережні держави, які володіють суверенними правами на континентальний шельф, та зацікавлені (іноземні) держави).

Однак, на нашу думку, не виключається ймовірність визнання в майбутньому фізичних осіб як учасників правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу.

Визначення кола суб'єктів відповідного виду правовідносин становить завдання тих чи інших галузей права і законодавства. В зв'язку з цим, на нашу думку, привертає увагу запропонована О. С. Семенець класифікація суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів для туризму на *уповноважених і неуповноважених* [11]. До першої групи суб'єктів науковець відносить учасників, які мають повноваження

встановлювати та певним чином впливати на поведінку інших учасників, а також регулювати природноресурсові та природоохоронні відносини у цілому, а їх основна функція — це управління використанням та охороною природних ресурсів для туризму. До таких суб'єктів належать: держава в особі відповідних органів влади і органів місцевого самоврядування. До неуповноважених суб'єктів належать всі інші учасники — фізичні та юридичні особи, міжнародні організації та іноземні держави.

Дійсно, якщо виходити зі змісту поняття «повноваження», то запропонована класифікація суб'єктів правовідносин використання природних ресурсів є, на нашу думку, достатньо обґрунтованою. Відповідно у науковій юридичній літературі «повноваження» визначають як забезпечену законом орієнтуючу вимогу уповноваженого суб'єкта конкретної поведінки та дій, звернену до фізичних та юридичних осіб [12]. Тому вважаємо, що суб'єкти правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу також можуть бути класифіковані на уповноважені та неуповноважені.

Однак останніми роками в законодавчих актах прослідковується політична тенденція передачі з боку держави повноважень органів державної влади державним підприємствам, установам і організаціям. Таким чином, на сьогодні у результаті політичної волі держави вказані групи суб'єктів можуть змінювати своє правове становище у правовідносинах.

Також, на нашу думку, привертає увагу запропонована Б. В. Єрофеевим класифікація суб'єктів екологічних правовідносин на дві групи: *уповноважені й зобов'язані* [13]. Відповідно кожному уповноваженому суб'єкту відповідає наявність зобов'язаного суб'єкта. Уповноважені суб'єкти виконують у цих правовідносинах роль носіїв визначених суб'єктивних прав, реалізація яких залежить від свободи волі цих суб'єктів. В ієрархічній структурі державної влади їх можна поділити на такі види: органи державної влади і управління загальної компетенції, а також спеціалізовані органи управління в галузі охорони та використання природних ресурсів. Зобо-

в'язані суб'єкти екологічних правовідносин є носіями обов'язків щодо реалізації прав уповноважених суб'єктів даних правовідносин. Вказані групи суб'єктів зі зміною змісту правовідносин можуть змінювати своє правове становище у правовідносинах. Вважаємо, що суб'єкти правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу також можуть бути класифіковані на уповноважені і зобов'язані.

Однак часто розмежування уповноважених і зобов'язаних суб'єктів правовідносин являє собою значну складність, оскільки широкий обсяг повноважень суб'єктів є одночасно їх обов'язками. Для прикладу, Положення про Державну службу геології та надр України хоча і встановлює обсяг повноважень, якими наділена вказана служба, проте окремі з них мають зобов'язальний характер, а саме: державна реєстрація робіт і досліджень, пов'язаних з геологічним вивченням надр (п. 9); підготовка аналітичних матеріалів про стан і наслідки геологічного вивчення та використання надр, подання їх відповідним органам виконавчої влади (пункти 35, 1, 10) тощо.

Для того щоб повноцінно з'ясувати сутність участі кожного із колективних суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, варто більш детально розкрити їх правовий статус.

Наявність правового статусу є необхідною передумовою участі будь-якого суб'єкта у правовідносинах. Правовий статус визначається в теорії держави і права як сукупність прав і обов'язків, які закріплені нормативно-правовими актами за певними суб'єктами [14]. Проте слід зазначити, що у науковій юридичній літературі визначення правового статусу обговорювалось досить широко, проте кожного разу зміст цього поняття визначався окремо з урахуванням специфіки конкретного суб'єкта і конкретних правовідносин: громадян, посадових осіб, державних органів тощо. Також потрібно зауважити, що у науковій юридичній літературі поняття «правовий статус», як правило, вживається для характеристики таких суб'єктів, як людина, громадянин, іноземець, особа без громадянства, які є фізичними особами.

Щодо юридичних осіб (у тому числі й органів місцевого самоврядування), у ряді випадків вживається поняття «компетенція». Однак така думка вважається необґрунтованою, оскільки компетенція є лише одним із елементів правового статусу юридичної особи [15].

Саме з приводу елементного складу правового статусу в науковій юридичній літературі немає порозуміння. Одні науковці називають елементами правового статусу правомочність і відповідальність, інші — функції, повноваження і відповідальність, більш класичні елементи — права, обов'язки і відповідальність. Однак більшість науковців характеризує правовий статус суб'єктів через різний елементний склад, інші — у комплексі, не виокремлюючи певні елементи.

Таким чином, визначаючи правовий статус суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, будемо виходити з таких елементів, як компетенція, повноваження, права і обов'язки, а також юридична відповідальність, але з урахуванням конкретної групи суб'єктів.

Реалізація органами державної влади наданої їм компетенції у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу обумовлює, з одного боку, реалізацію ними свого правового статусу як суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, а з іншого — здійснення своїх владних повноважень. Органи державної влади, будучи суб'єктами правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, одночасно є уповноваженими державою органами. Основною функцією органів державної влади як суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, є управління в сфері використання вказаних ресурсів.

Науковці по-різному класифікують органи державного управління у сфері екології. Ю. С. Шемшученко, наприклад, класифікує органи державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища за характером, напрямками роботи, повноваженнями на: органи загальної, спеціальної функціональної та галузевої компетенції

[16]. О. Ю. Макаренко за обсягом і характером компетенції виділяє серед суб'єктів охорони надр: загальної, галузевої і спеціальної компетенції [17]. Переважна більшість учених-правників розрізняють органи загального і спеціального державного управління [18].

На сьогодні відсутні органи державної влади, до компетенції яких належало б виключно управління використанням природних ресурсів континентального шельфу. Однак і потреба у створенні таких органів, на нашу думку, відсутня. Таким чином, виокремлену нами першу групу колективних суб'єктів у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу — органи державної влади — можна класифікувати за обсягом і характером компетенції на: *органи загальної і спеціальної компетенції*.

До суб'єктів загальної компетенції належать ті, діяльність яких охоплює широкі сфери суспільного життя, однією з яких є управління в сфері використання природних ресурсів континентального шельфу: Кабінет Міністрів України, Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та ст. 8 Кодексу України про надра до відання Кабінету Міністрів України належить: визначення порядку використання надр; встановлення збору за видачу спеціальних дозволів на користування надрами; організація державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин; укладення угод про розподіл продукції щодо використаних ділянок надр у межах континентального шельфу.

На Раду міністрів АРК згідно зі статтями 9¹, 9² Кодексу України про надра покладаються повноваження щодо погодження клопотань про надання надр, у тому числі і в межах континентального шельфу, в користування з метою геологічного вивчення, розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення.

Суб'єктами спеціальної компетенції є суб'єкти, які наділені спеціальною компетенцією щодо управління в сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, проте це завдання

їх діяльності поєднується з іншими завданнями в сфері охорони навколишнього природного середовища. Адже державні органи, до компетенції яких належало б виключно управління використанням природних ресурсів континентального шельфу, відсутні. До даної групи належать: Міністерство екології та природних ресурсів України, Державна служба геології та надр України.

Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України, затверджене Указом Президента України від 13.04.2011 р. № 452/2011, визначає, що Мінприроди України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, серед яких названо і природні ресурси континентального шельфу України, геологічного вивчення та раціонального використання надр.

Наказом Міністерства екології та природних ресурсів від 28.11.2012 р. № 613 «Про внесення змін до Положення про Державне управління охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі» було значно розширено межі повноважень зазначених органів, у тому числі в частині управління в сфері використання природних ресурсів континентального шельфу. Зокрема було встановлено, що повноваження Державних управлінь охорони навколишнього природного середовища в Одеській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій, Донецькій областях та м. Севастополі в межах акваторії, що межує з урізом води відповідної адміністративно-територіальної одиниці, поширюються на континентальний шельф України, а також на об'єкти, розташовані в межах континентального шельфу (п. 1). Однак 13.03.2013 р. Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 159 «Про ліквідацію територіальних органів Міністерства охорони навколишнього природного середовища», якою ліквідовано усі Державні управління охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі. При цьому на-

каз Міністерства екології та природних ресурсів «Про внесення змін до Положення про Державне управління охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі» від 28.11.2012 р. № 613, який визначає повноваження територіальних органів Міністерства екології та природних ресурсів у частині управління в сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, хоча фактично не діє, де-юре не втратив чинності, що є суттєвим нормативним недоліком законодавця.

Більше того, виходячи з положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні» від 16.10.2012 р. № 5456-VI правонаступником Державних управлінь охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі є Департаменти екології та природних ресурсів на місцях. Проте на законодавчому рівні за Департаментами екології та природних ресурсів в областях, містах Києві та Севастополі наразі не визначено повноваження щодо управління в сфері використання природних ресурсів континентального шельфу. Таким чином, виникла серйозна правова колізія, яка потребує нагального вирішення, шляхом закріплення за Департаментами екології та природних ресурсів на місцях повноважень щодо управління в сфері використання природних ресурсів континентального шельфу.

Положення про Державну службу геології та надр України, затверджене Указом Президента України від 06.04.2011 р. № 391/2011 (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 347/2013 від 25.06.2013 р.), визначає, що саме Держгеонадра України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України, входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр. Держгеонадра України наділена широким колом повно-

важень. Однак особливу увагу потрібно звернути на те, що саме вказаний орган видає дозволи на користування надрами, наприклад, на геологічне вивчення нафтогазоносних надр, у тому числі дослідно-промислово розробку родовищ із подальшим видобуванням нафти і газу (підпункт 12 п. 3), забезпечує організацію пошуку і розвідки корисних копалин у межах континентального шельфу (п. 27).

За органами місцевого самоврядування як суб'єктами правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, на законодавчому рівні також закріплені повноваження щодо управління в сфері використання природних ресурсів континентального шельфу.

Статтями 9¹, 9² Кодексу України про надра на обласні, Київську та Севастопольську міські ради покладено повноваження щодо погодження клопотань про надання надр, у тому числі й у межах континентального шельфу, в користування з метою геологічного вивчення, розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення. У той самий час, сільські, селищні, міські та районні ради згідно зі ст. 10 Кодексу України про надра мають право обмежувати діяльність підприємств, організацій, установ та громадян щодо розвідки та розробки природних ресурсів континентального шельфу.

Говорячи про компетенцію органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яка реалізується ними у правовідносинах у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, варто звернути увагу на той факт, що на сьогодні законодавство України містить норми, в яких у загальному вигляді визначаються повноваження таких органів, що призводить до невизначеності їх функцій. Вважаємо, що компетенція і діяльність будь-яких органів, як і органів у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, має бути максимально визначена та скоординована на законодавчому рівні.

До третьої групи колективних суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, тобто юридичних осіб, врахову-

ючи положення ст. 13 Кодексу України про надра, вважаємо за можливе віднести: підприємства, установи і організації України, іноземні юридичні особи.

Відповідно постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.1998 р. № 747 утворено НАК «Нафтогаз України», яка є провідним підприємством вітчизняного паливно-енергетичного комплексу; вертикально інтегрованою нафтогазовою компанією, яка здійснює повний цикл операцій з розвідки та розробки родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання нафти і газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам. Пошукові та геологорозвідувальні роботи, видобуток нафти і газу в Компанії здійснюють ДК «Укргазвидобування», ПАТ «Укрнафта» та Державне акціонерне товариство (ДАТ) «Чорноморнафтогаз».

На українському шельфі працює ДАТ «Чорноморнафтогаз», з 2013 р. відновлено діяльність швейцарської компанії «Венко Інтернешнл Лтд», мають перспективи співпраці «Газпром» (Росія), «Лукойл» (Росія), «ТНК-ВР» (Росія), «Royal Dutch Shell Group» (Нідерланди та Великобританія), «Chevron» (США). За статистичними даними, станом на 25.02.2011 р. на шельфі Чорного моря було вже 180 свердловин, із них: 28 належало Болгарії, 82 — Румунії, 20 — Туреччині, 2 — Грузії [19]. Україною наразі відкрито 8 газових і газовоконденсатних родовищ.

Характеристику правового статусу юридичних осіб як суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, здійснимо через їх права і обов'язки.

У доктрині екологічного права розрізняють загальні і спеціальні права та обов'язки суб'єктів екологічних правовідносин. Загальні права та обов'язки — це такі, що властиві всім суб'єктам природокористування незалежно від видів об'єктів. Спеціальні права та обов'язки визначаються залежно від природного об'єкта і належать користувачам тільки конкретного природного об'єкта [20]. Загальними правами природокористувачів є: експлуатація корисних властивостей природних ресурсів; отримання компенсації за поліпшення якості природних

ресурсів у разі їх вилучення; подання до суду позову про відшкодування шкоди, заподіяної користувачам. До загальних обов'язків природокористувачів відносять: забезпечення цільового використання природних ресурсів та їх раціональне використання; здійснення заходів щодо охорони природних об'єктів; своєчасне внесення плати за спеціальне природокористування; повага прав інших природокористувачів; компенсація шкоди, заподіяної забрудненням і негативним впливом на природу.

Виходячи з положень статей 2, 4, 5, 7 Конвенції ООН про континентальний шельф 1958 р. та статей 77, 79—81 Конвенції ООН з морського права 1982 р., можна виокремити такі спеціальні права юридичних осіб як суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу: отримання ділянки (частини території) континентального шельфу для використання її природних ресурсів; здійснення розвідки континентального шельфу та розробки його природних ресурсів; виконання бурильних робіт; прокладання та експлуатація підводних кабелів і трубопроводів; будівництво споруд, установок, штучних островів; захоронення відходів; проведення наукових досліджень у межах континентального шельфу тощо. Окрім того, юридичні особи зобов'язані виконувати ряд наступних обов'язків у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу: здійснювати діяльність у межах континентального шельфу відповідно до норм, правил, стандартів та інших вимог як внутрішнього національного законодавства прибережної держави, так і міжнародного права; раціонально використовувати природні ресурси континентального шельфу; забезпечувати охорону та збереження морського середовища; створювати можливість вільного судноплавства всім, хто цього потребує, тощо.

Отже, викладене вище дозволяє виокремити коло суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу, які, на нашу думку, можуть бути визначені як учасники відповідних правовідносин, що своїми діями реалізують належну їм

правосуб'єктність, тобто передбачені нормативно-правовими актами компетенцію, повноваження, права і обов'язки у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу. Здійснений аналіз показав, що у законодавстві України та в науці екологічного права чітко не визначено коло суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу. Як наслідок, обґрунтовано висновок про те, що суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу можна класифікувати на колективні, до яких належать: органи державної влади, органи місцевого самоврядування та юридичні особи, а також суспільно-територіальні утворення, до яких належать: прибережні держави, які володіють суверенними правами на континентальний шельф, та зацікавлені (іноземні) держави. При цьому органи державної влади, як суб'єктів у сфері використання природних ресурсів конти-

нентального шельфу, запропоновано класифікувати за обсягом і характером компетенції на: органи загальної і спеціальної компетенції. Сутність участі кожного з суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу з'ясовано через характеристику їх правового статусу. Також обґрунтовано висновок про те, що суб'єктів правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу можна класифікувати за межами реалізації ними своєї правосуб'єктності на: суб'єкти правовідносин у сфері використання природних ресурсів континентального шельфу міжнародного масштабу (прибережні держави та зацікавлені (іноземні) держави) та внутрішньодержавного масштабу (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, юридичні особи, які виступають від імені прибережної держави чи зацікавленої (іноземної) держави).

ПРИМІТКИ

1. Письменницький А. А. Теорія держави і права : навч. посіб. / А. А. Письменницький [та ін.]— Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. — С. 178.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. — 2-ге вид. / О. Ф. Скакун. — К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. — С. 394.
3. Алексеев С. С. Общая теория права : учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. / С. С. Алексеев. — М. : Велби ; Проспект, 2008. — С. 380.
4. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. — М. : Юрид. лит., 1974. — С. 380.
5. Чуйков В. А. Право пользования животным миром : текст лекций / В. А. Чуйков, В. С. Шахов. — Х. : Юрид. ин-т, 1987. — С. 10.
6. Семчик О. О. Держава як суб'єкт фінансових правовідносин / О. О. Семчик ; за ред. Л. К. Воронової. — К. : Юрид. думка, 2006. — С. 21.
7. Письменницький А. А. Зазнач. праця. — С. 179.
8. Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х. : Право, 2002.
9. Семчик О. О. Зазнач. праця. — С. 23—24.
10. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — С. 64.
11. Семенець О. С. Правове регулювання використання природних ресурсів для туризму в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.06 / Ольга Сергіївна Семенець ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2012. — С. 12.
12. Комзюк А. Т. Деякі проблеми реформування законодавства про адміністративну відповідальність / А. Т. Комзюк // Вісник ун-ту внутрішніх справ. — Х., 1996. — Вип. 1. — С. 76—79.
13. Ерофеев Б. В. Экологическое право России : учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. / Б. В. Ерофеев. — М. : Юрист, 1996. — С. 94.
14. Шемшученко Ю. С. Правовий статус / Ю. С. Шемшученко, Н. М. Пархоменко // Юрид. енциклопедія : в 6 т. — К., 1998. — Т. 5. — С. 44.

15. Макаренко О. Ю. Адміністративно-правова охорона надр : монографія / О. Ю. Макаренко. — Х. : Золота миля, 2012. — С. 60—61.
16. Екологічне право України. Академічний курс : підручник. — 2-ге вид. — К. : Юрид. думка, 2008. — С. 167.
17. Макаренко О. Ю. Зазнач. праця. — С. 79.
18. Екологічне управління : підр. для студ. екол. спец. вищ. навч. закл. / В. Я. Шевчук [та ін.]. — К. : Либідь, 2004. — С. 157.
19. Стан і перспективи видобутку нафти і газу на українському шельфі Чорного і Азовського морів. Аналітична записка від 25.02.2011 р. Регіонального філіалу у м. Одеса Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України від 25.01.2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://od.niss.gov.ua/articles/426/>.
20. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — С. 74.

Салмина Яна. Правовой статус субъектов правоотношений в сфере использования природных ресурсов континентального шельфа согласно законодательству Украины. В статье исследован правовой статус субъектов как одного из элементов правоотношений в сфере использования природных ресурсов континентального шельфа.

Ключевые слова: субъект правоотношений, правовой статус, использование природных ресурсов континентального шельфа.

Salmina Iana. The legal status of the subjects of legal relations in the sphere of use of natural resources of the continental shelf in accordance with the legislation of Ukraine.

The article researches the legal status of the subjects as one of the elements of legal relations in the sphere of use of natural resources of the continental shelf.

Key words: subject of legal relations, legal status, use of natural resources of the continental shelf.